

Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı?

Ahmet TERZİ*

Özet

Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde, 20'nci yüzyılla birlikte artan petrol ve doğalgaz gelirleri sermaye birikimini sağlamış, biriken bu sermayenin yatırıma dönüştürülmesi bir ihtiyaç halini almıştı. Teknolojik ve ağır sanayi alanında geride kalan İslam coğrafyası, söz konusu bu birikimi bankalarda değerlendirmek zorunda kalmışlardı. Kapitalist sistemin oluşturduğu bir kurum olan ticari bankalar faiz ile işlem yaptıkları için, kendisini mütebedeyyin ya da dindar olarak tanımlayan sermaye sahiplerinin mevduatlarını toplama konusunda yeterince ikna edici olamıyorlardı. Ticari bankalara yatırılmayan ve büyük bir potansiyeli olan bu sermayenin ekonomiye kazandırılması için alternatif yollar aranmış ve sonucunda katılım bankacılığı –İslami bankacılık ya da faizsiz bankacılık – adı altında, İslami kıstaslara uygun yeni bir kurum oluşturulmuştur. Katılım bankaları kurulduğu ilk günden beri çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Bu makalede söz konusu tartışmalar sonucunda ulaşılan cevaplara yer verilmiş ve sonuç kısmında bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Katılım Bankaları, Faizsiz Bankacılık, Sukuk, Hile-i Şer'iyeye, Şer'i Hukuk

Participation Banking: Comply with the Sharia Law or Legal Stratagem

Abstract

In Muslim countries 20th century witnessed a dramatic rise in oil and gas income. This increase provided the source for the capital accumulation and created the need for investment. The Islamic countries, which were then underdeveloped in technology and heavy industry, became obliged to follow the banks. However the commercial banks were not successful in convincing the religious capital owners as they worked through the interest system. Subsequent to this, a new banking system generally called participation banking (also known as Islamic banking or interest – free banking) was established as an alternative banking system. This new system was established considering Islamic rules. Participation bank was subjected to various discussions. This paper represents these discussions and introduces new suggestions.

Key Words: Participation Banks, Islamic Banking, Sukuk, Legal Stratagem, Sharia Law

---

* Öğr. Gör., Ardahan Üniversitesi, İİBF, İşletme Bilim Dalı, ahmetterzi@ardahan.edu.tr

Giriş

"Faiz yiyen kimseler, başka değil sadece şeytanın dokunarak aklını çeldiği kimse gibi hareket eder: Çünkü onlar "Alışveriş de faiz gibidir" derler. Oysaki Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır. Her kim Rabbinden kendisine nasihat gelir gelmez bu işe son verirse, evvelki kazançları ona, onun hakkında karar vermek de Allah'a kalır. Her kim de dönerse, içerisinde kalıcı oldukları ateşe mahkûm olanlar işte bunlardır." (Bakara / 275)

Faiz olgusunun varlığını ve nelerin bu olguyu belirlediği konusunu açıklamaya çalışan teorik çalışmaların çoğu son iki yüz yıl içinde yapılmış olmasına rağmen, faiz yoluyla finans yöntemi tarihsel bir olgudur. Örneğin milattan önce 3000 yıllarındaki eski Sümerler zamanında faiz ile kredili mal satışının sistematik bir borç aracı olarak kullanıldığı bilinmektedir (Seyrek ve Mızırak, 2009). İlk çağlarda görülen faiz o dönemin ünlü düşünürlerinin tepkisini çekmiştir. Bunlardan en önemlileri Eflatun ve Aristo'dur.

Eflatun, yaşadığı toplumda var olan faizi olması gereken ideal düzene yakışmadığı ve ahlaka aykırı bulduğu için reddetmiş ve faizin yasak edilmesini istemiştir. Eflatuna göre ideal bir toplumda para bizzat servet değil, sadece servet edinmenin bir aracı olmalıdır. Ayrıca faiz, gelir dağılımındaki dengesizlikleri arttırdığı ve yoksulluğun yaygınlaşmasına ortam hazırladığı için de uygulamadan kaldırılmalıdır. Eflatun'a göre bir toplumun başına gelebilecek en büyük felaket, o toplumun çok sayıda fakirden ve az sayıda zenginden oluşmasıdır (Karakuş, 2006).

Aristo (2002), Politika adlı meşhur kitabında şöyle der: "En çok tiksilmeyi hak eden, faizciliktir: çünkü bundan sağlanan kazanç, doğrudan doğruya paranın kendi varlığından ileri gelir ve paranın doğuşuna yol açmış olan ereğe aykırıdır. Zira para mübadele için yaratılmıştır; oysa faiz paranın miktarını çoğaltır. Dolayısıyla da doğaya en aykırı düşen para kazanma tarzıdır" (s. 246).

Hıristiyanlığın kutsal kitabı İncil'de faizin yasak olduğu ile ilgili açık bir delil bulunmamakla birlikte, kiliselerin ayrılması ve reform hareketlerine kadar faiz yasağı tüm kiliseler tarafından yaygın bir şekilde uygulandığı bilinen bir durumdur. Ancak, kapitalizmin gelişmeye başlaması ile birlikte ortaya çıkan ekonomik baskılar faiz yasağı konusunda tavizleri de beraberinde getirmiştir. Ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda hareket eden sermaye sahipleri hile yoluyla faiz yasağını bertaraf etmişler ve Fransız ihtilalından sonra da açık bir şekilde faiz yasağını kaldırma ve faizi kanunlaştırma arayışına girmişlerdir. Kapitalizmin gittikçe güç kazandığı dünya ekonomilerinde faiz inancın etkisinden kurtulmuştur (Karakuş, 2006).

Faiz 16. Yüzyıla kadar tüm ilahi dinler ve önemli felsefeciler tarafından yasaklanmıştır. Hıristiyan dünyada faize ilk cevaz veren Jean Kalven olmuştur. Kilisenin faizi açıktan açığa meşru görmeye başlaması Kalvenist Protestanlıktan sonra başlar (Eskicioğlu, 2013).

Yahudilikte ise faiz başta yasak olmasına rağmen, daha sonra İsrail kavmi arasındaki ilişkiler gözetilerek bu yasak saptırılmış ve faiz yasağının sadece Yahudiler arasında geçerli olduğu, Yahudi olmayanlardan faiz alınmasının serbest olduğu hükmüne varılmıştır¹.

Kapitalizmin Dini Temeli

Weber, incelediği birçok uygarlıkta kapitalizmin başlangıç özelliklerinin görülmesine karşılık, kapitalizmin yalnızca Batı'da ortaya çıkmasını şöyle açıklamıştır: Kapitalizmin tamamlayıcı (gerekli) ve zorunlu (yeterli) şartları vardır. Tamamlayıcı şartları diğer yer ve zamanlarda görülmüştür, ancak; zorunlu şart, dünya içi (dünyaya dönük) asketizmin belli bir kişilik tipi yarattığı yalnızca Batı'da ortaya çıkmıştır (Torun, 2002). Bunun neticesinde de kapitalizm sadece anavatanı Batı'da bu denli önemli kabul edilmiştir ve buna bağlı olarak kapitalizmin geliştirdiği türler, biçimler ve eğilimler, başka hiçbir yerde gerçekleşmemiştir (Weber, 2011).

Protestanlığın en önemli kolunu oluşturan Kalvenizm mezhebi aynı zamanda Protestanlığın ağırlıklı teorik-dogmasını oluşturur. O dönemde, özgün sayılan ve genelde bugün de geçerli sayılan dogması "alinyazısıdır" (Weber, 2011).

Kalvenizm'e göre, "Tanrının buyruğuyla, O'nun görkemliliğinin bir göstergesi olarak, bazı insanlar ve meleklerle sonsuz hayat verilmiş, ötekilere de sonsuz ölüm yazılmıştır." Herkesin ne olduğu ya da ne olacağı alinyazısı ile belirlenmiştir ve bu asla değiştirilemez bir yasadır. Kötülerin bu durumu hak etmediklerini düşünerek şikâyet etmeleri, hayvanların "neden insan olmadık" şeklinde dert yanmalarından farksızdır (Weber, 2011). İnsanların seçilmiş olmaları mesleklerindeki iyi durumlarıyla

¹ Tevrat, Çıkış 22/25 ve Tesniye 23/19-20 "Para faizi olsun, zahire faizi olsun, yahut ödünç verilen her şeyin faizi olsun, faizle kardeşine ödünç vermeyeceksin. Yabancıya faizle ödünç verebilirsin; ancak kardeşine faizle ödünç vermeyeceksin..."

ifade edilebilir. Bir insanın çalışması ve mesleğinde başarılı olması, yaptığı işin tanrı tarafından beğenildiği anlamına gelmektedir. Kişinin sahip olduğu zenginlik ve itibar onun Tanrının sevgili bir kulu olduğuna işaret eder. Bu sebeple birey olarak zenginler ve bir değer olarak da zenginlik yüceltilmiştir (Aygin, 2005). Protestanlıkta tanrıya sadece çalışarak hizmet etmek vardır ve zamanı boşa geçirmek günahlar içerisinde en ağır olanı kabul edilmektedir (Weber, 2011).

Weber'in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhı adlı eserinde verdiği bilgilere göre; orta çağ Almanya'sında sermaye sahipleri ve işverenler, hatta işçi sınıfının eğitilmiş tabakası, özellikle modern işkollarında yüksek düzeyde teknik ya da ticari alanda eğitim görmüş personel, Protestan özelliklere sahiptir. Weber'in bir öğrencisine yaptırdığı araştırmanın istatistikî sonuçları şu şekildedir;

1895'te Baden'de 1000 Protestan başına 945.900 Mark, 1000 Katolik başına 589.800 Mark ve - kardeşlerinize faiz vermeniz yasak ancak diğer insanlara faiz verebilirsiniz anlayışıyla hareket eden - 1000 Yahudi başına 4.000.000 Markın üstünde sermayeye dayalı artış vergisi düşmekteydi. Sonuçlardan yola çıkarak, dünyevi zevkleri ve zenginliği reddeden Katoliklerin ekonomik ve sosyal durumlarının, mistisizmi reddeden Protestanlar ve Yahudilere göre daha geride oldukları söylenebilir. Eberhard Gothein Avrupa'daki Kalvenist diasporasını "kapitalist ekonominin fidanlığı" olarak tanımlamıştır (Weber, 2011).

Kapitalist Bir Kurum Olarak Bankalar

Bankacılık, ortaçağda Vatikan'a bağlı kiliselerin kutsal topraklara yapılan seyahatlerde hacı adaylarının kıymetli eşyalarını korumak amacı ile zamanın ihtiyaçları gereğince doğmuş kuruluşlardır. Bankacılığın başlangıcı konusunda çeşitli görüşler vardır. Bunlardan biri insanların uzak yerlere seyahate giderlerken para ve değerli madenlerini güvenli olduğu düşüncesiyle kilise papazına emanet etmeleriyle başladığıdır. Bu şekilde biriken paraların papazlar tarafından ihtiyaç sahiplerine ödünç verilmesiyle geliştiği iddia edilmektedir (Wikipedia, 2013).

1171'de savaşı finanse etmek amacıyla Venedik Bankası kurulmuştur. Devlet, halkı banka aracılığıyla %4 faizle ödünç para vermeye çağırmıştır. Aşağı yukarı aynı yıllarda İngiltere'de tüccarların altın paralarını kuyumcuların kasalarında sakladıkları bilinmektedir. Kuyumcular, teslim aldıkları altınlar karşılığında tüccarlara emanet altının miktarını gösteren bir belge veriyorlardı. Kuyumcular daha sonra kendilerine bırakılan altının tümünün aynı anda geri istenmeyeceğini düşünerek emanet altınların bir bölümünü başkalarına faiz karşılığı ödünç vermeye başlamışlardır. Daha sonra kendilerine bırakılan altınlar için de düşüğe olsa bir miktar faiz vererek daha fazla emanet altın toplamaya başlamışlardır. Bu uygulamalar çağdaş bankacılık sisteminin Başlangıcını oluşturmuştur ve 17. yüzyıla yaklaşırken çağdaş bankacılığın temelleri atılmıştır (Nuveforum, 2013).

1609 yılında Hollanda'da kurulan Amsterdam Bankası o güne kadar yapılmayan bir uygulamayla müşteri hesaplarını "banco - florin" denen sabit kıymetli bir maden üzerinde tutarak önemli bir adım atmış ve Avrupa'nın en önemli bankası olmuştur. Banka yoğun ekonomik baskılara dayanamayarak bir süre sonra kredi vermeye başlamıştır (Erol, 2006).

1694 yılında Bank of England kurulmuştur. Özel bir banka olarak çağdaş merkez bankalarının ilk örneğini oluşturmuştur. Devlete para sağlamak için kurulduğundan sermayesinin tamamını devlete borç olarak vermiştir. Halk bankaya yatırdığı para karşılığında belirli bir değere sabitlenmiş senetler almış ve karşılığında da devletten faiz geliri elde etmişlerdir (Erol, 2006).

Hıristiyan ve Yahudi Tüccarların ekonomik davranışları inançlarından bağımsız değildi. Yahudilerin kendinden olmayanlara faizle muamele edebilmeleri karşısında hızla zenginleşmeleri Hıristiyan tüccarların işine gelmeyen bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna mukabil ortaçağ kilisesi takipçilerine sadece faizi değil ticareti de yasaklamış, daha sonra hububat ve şarap ticaretini bu yasak kapsamı dışında bırakmıştır. Hıristiyan tüccarlar tarafından kabul edilemeyen bu durum, çağdaş batı düşüncesinin kurulmasına zemin hazırlamış, imani ve dünyevi işler birbirinden ayrılarak kapitalizme uygun bir mezhep geliştirilmiştir.

Protestanlığın bir mezhebi olarak ortaya çıkan Kalvenizm, tefeciliğin yasak olduğunu, faizin ise haram olmadığı açıklayarak Hıristiyan tüccarların istediği fetvayı vermiştir. Bu fetvadan sonra Yahudi tüccarlarla el ele veren Hıristiyan tüccarlar bankalar aracılığı ile yoğun bir şekilde faizli iş yapmaya başlamışlardır (Geçit, 2009).

Banka'nın tanımı Türk Dil Kurumu tarafından şu şekilde yapılmaktadır: "*Faizle para alıp veren, kredi, iskonto, kambiyo işlemleri yapan, kasalarında para, değerli belge, eşya saklayan ve ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında çeşitli etkinliklerde bulunan kuruluştur*" (TDK, 2013). Tanımda bankalar için ilk özellik olarak belirtilen *faizle para alıp verme* işlemi, samimi Müslümanların bu

kurumlarla olan ticari münasebetlerini sınırlı tutmuştur. Avrupa'da çok eski tarihlere dayanan banka, Osmanlı topraklarına 1845 yılında İstanbul Bankası adıyla girmiştir.

İslam'da Faiz Yasağı

İslami usulle çalışan bankaların kurulmasının temel nedeni faizdir. İslam, Müslim-gayrimüslim ayırımı yapmadan faizin her türlüünü kesin bir şekilde yasaklamıştır. Faizle ilgili indirilen dört ayet adım adım faiz yasağını getirmiştir.

Faiz ile ilgili ilk ayet Rum suresi 39. ayettir. Bu ayette faizin haram olduğundan değil faizle gelen artışın haram olduğundan bahsedilmektedir. Faizle ilgili indirilen ikinci ayet Nisa suresi 161'dir. Bu ayette, yasak olduğu halde faiz yemeye devam eden Yahudilerin durumu anlatılarak Müslümanların bundan ders çıkarmaları gerektiği işaret edilmiştir. Ancak hala bir yasaktan söz edilmemiştir. Faizle ilgili ilk yasak üçüncü adımda gelmiştir. Ali İmran suresi 30. ayette, "Müminler! Kat kat katlanan faizi yemeyin..." buyurarak bileşik faiz yasaklanmıştır. Her türlü faizin yasaklanması ise dördüncü adımda olmuştur. Bakara suresi 278-281 arası ayetler kesin yasağı bildirmiş ve "...tevbe ederseniz, anaparanız sizindir" buyurarak sadece borç verilen anaparanın geri alınmasını helal kabul etmiştir (Bayındır, 2007).

İslami Kurallara Göre Çalışan Bankalar Kuruluyor (Katılım Bankaları)

Son yüzyıl içinde klâsik bankalar İslâm dünyasına girip faaliyetlerini yaygınlaştırınca, İslâm âlimleri halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir alternatif kuruluş teklif etmek yerine mevcut bankalarla muamele yapmanın caiz olup olmadığı konusunda tartıştılar. Kimi bu bankalarla her hangi bir muamelenin kesinlikle haram olduğunu söylerken, kimi de zaruret prensibinden hareket ederek; sınırlı veya mutlak olarak faizli bankalarla muamele yapmanın caiz olduğunu ileri sürmüştür. Prof. Neccâr'ın, 1963-66 yılları arasında Mısır'ın bir bölgesinde kurup denediği faizsiz banka modeli ilk alternatif deneme olarak karşımıza çıkmaktadır. 1974 yılında Cidde'de kurulup, 1975 yılında faaliyete geçen ve halen faaliyetini devam ettiren İslâm Kalkınma Bankası; yaşayan faizsiz bankaların ilkidir (Zerka ve En-Neccar, 2009).

1970'lerden sonra Orta Doğu'ya akmaya başlayan petro-dolarlar katılım bankacılığının gelişmesindeki maddi etken olarak ortaya çıkmıştır. Teorik ve pratik uygulamalar geliştikçe, her ülke kendine her bir sistem kurmuş ve gittikçe artan bir şekilde bu sistem yayılmaya başlamıştır (Polat, 2012).

Örneğin Malezya 1983 yılından itibaren faizsiz bankacılık sistemini en iyi uygulayan ülkeler arasında gösterilmektedir. ISRA *International Shariah Research Academy for Islamic Finance* (İslami Finans İçin Uluslararası Araştırma Merkezi) Araştırma Grup Başkanı Doç. Dr. Asyraf Wajdi DUSUKI (2011) katıldığı bir konferansta, Malezyalılara bakara suresindeki faizi yasaklayan ayetlerin sıklıkla hatırlatıldığını ve bu sayede insanların katılım bankalarına yönlendirildiğini ifade etmiştir (s. 103). Bu ülkede insanları ikna ederek toplam bankacılık sektörü içinde katılım bankalarının payı %50'nin üzerine çıkarılmıştır (Yahşi, 2011).

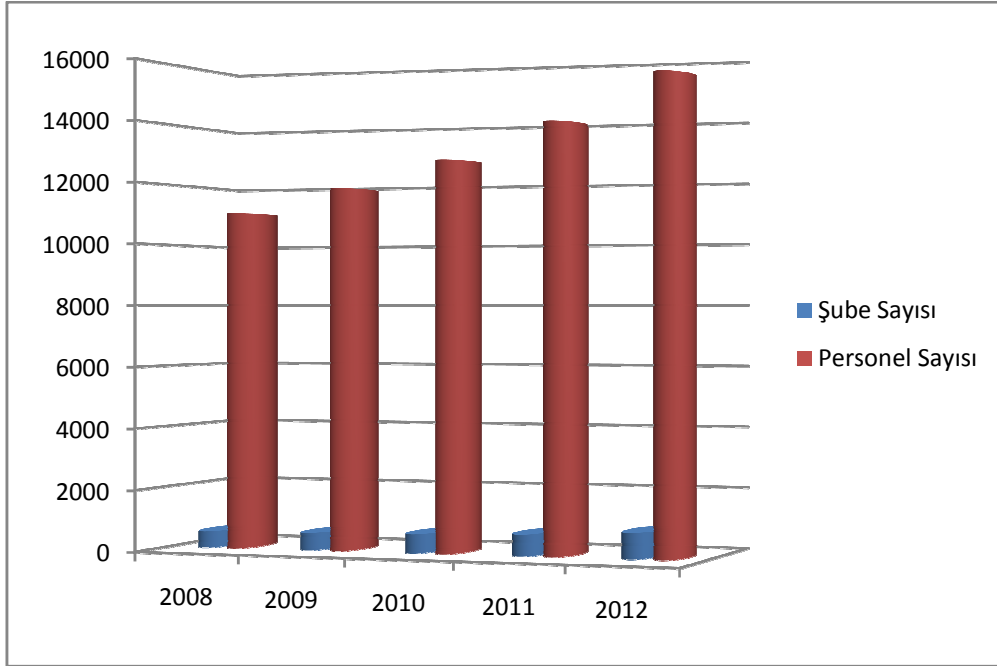
Türkiye'de Katılım Bankalarının Tarihsel Gelişimi

Faizsiz bir temele oturtulan Özel Finans Kurumları 16 Aralık 1983 gün ve 83 7506 sayılı kanun hükmündeki kararnamesi ile kurulmuştur. Karara ilişkin tebliğ 25 Şubat 1984 tarihli resmî gazetede yayınlanmıştır. İlgili kararnamenin yürürlüğe girmesinden sonra, 1985 yılında "Al- Baraka Türk ve Faisal Finans" finans kurumları, 1989 yılında ise Kuveyt-Türk Evkaf Finans Kurumu kuruluşlarını gerçekleştirmişlerdir (Zerka ve En-Neccar, 2009).

Katılım bankalarının, özel finans kurumları (ÖFK) olarak isimlendirilmesi toplum nezdinde her ne kadar kabul görse de uluslararası arenada hiçbir anlam ifade etmiyordu. Albaraka Türk Genel Müdürü Fahrettin YAŞI (2011) bu durumu şöyle açıklıyor: "Özel finans kurumu, örneğin Albaraka Türk Özel Finans Kurumunu temsilen yurtdışı ilişkilerimizi geliştirmek istediğimizde sorulan ilk soru "Siz ne iş yaparsınız?" olurdu. Çünkü özel finans kurumu bankacılık literatüründe, finans literatüründe hiçbir karşılığı olmayan ve dolayısıyla da ne anlam ifade ettiği mutlaka detaylı bir şekilde anlatılması gereken bir kavramdır" (s. 76).

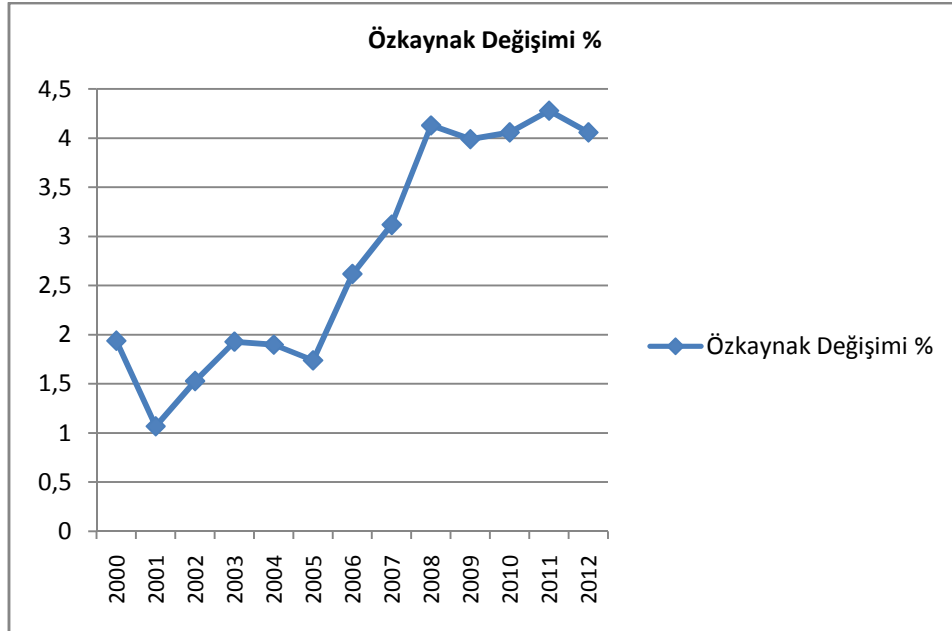
Özel finans kurumu isminin yarattığı sorunları ortadan kaldırmak için yapılan çalışmalar 2005 yılında çıkartılan 5411 sayılı kanunla; özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullanılmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlara 'Özel Finans Kurumu' yerine 'Katılım Bankası' ismi verilmiştir (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, 2013)

Söz konusu isim değişikliği Katılım Bankalarının ayağındaki prangaları çözmüş, 2 banka ve 2 şubeyle işe başlayan katılım bankaları, 30 Kasım 2011 verilerine göre 4 banka, 680 şube sayısı ulaşılarak önemli bir büyüme gerçekleştirmişlerdir (Akyüz, 2011).

Şekil 1. 2008-2012 Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısındaki Gelişim

Şube ve personel sayısındaki gelişim, katılım bankalarının bankacılık sektöründeki Özkaynak payını da arttırmıştır.

Şekil 2. Katılım Bankalarının Bankacılık Sektöründeki Özkaynak Payı

Katılım Bankalarına Dair Bazı Eleştiriler ve Cevaplar

➤ Neden hep kar eder?

Katılım Bankaları 17 faaliyet yılı içinde zarar etmemişlerdir (Türkiye Finans, 2013). Bu durum faize bulaşmama konusunda titiz davranan insanların kafalarında soru işaretleri oluşmasına neden olmuştur.

Bank Asya'nın web sitesinde Faizsiz Bankacılık Hakkında başlığı altında bu soru şu şekilde cevaplanmıştır. "Katılım Bankaları her dönemde, değişik nitelikteki pek çok projeye destek olmaktadır. Dönem sonunda verilen kredilerin, yani destek verilen projelerin getirilerine bakıldığında, bazı projelerin beklenenden yüksek, bazılarının beklendiği gibi, bazılarının ise beklenenin altında kar getirdiği hatta bazı işlerden zarar edildiği görülebilir. Fon desteği sağlanan projelerin çoğunluğundan kar elde edilmesi durumunda, doğal olarak Kurumun katılım hesaplarına zarar dağıtması söz konusu olmayacaktır. Ancak bu kurumların kötü yönetilmesi veya piyasalarda global krizin olması gibi olağandışı şartlarda, müşterilerinin hesaplarına zarar dağıtılabileceği de göz ardı edilmemelidir. Neticede, bu kurumlar kar/ zarar esasına göre çalışan ve yatırım yapan kurumlardır" (Bank Asya, 2013). Yani banka zarar etmeme nedenini "iyi yönetim" olarak açıklamaktadır.

Albaraka Türk'ün sitesinde ise neden hep kar dağıtılıyor sorusunun cevabı şöyle veriliyor. "...Ticari hayatta kâr kadar zarar da doğaldır ve kaçınılmazdır. Her yapılan işlemde kâr elde edilmesi de mümkün değildir. Fakat Katılım Bankaları sıradan bir ticari müesseseden farklı olarak Türkiye çapında çok farklı sektörlerden binlerce firma ile çalışmaktadır. Çalışacakları firmaları seçme şansına sahip oldukları gibi, her tür istihbaratın ardından gerekli teminatları da almaktadırlar. Kredi değerliliği olmayan firmalar ile çalışılmamaktadır. Buna rağmen, yapılan bazı işlemlerden, ticari hayatın kaçınılmaz risklerinden dolayı zarar doğabilir. Mesela, müşterinin mali durumu bozulduğu için borcunu ödeyememesi veya kâr veya zarar ortaklığı projesinin zararlı neticelenmesi hallerinde zarar söz konusu olmaktadır. Ancak, bazı işlerden oluşan zararlar diğer yüzlerce işten elde edilen kârdan mahsup edilmekte ve kalan net kâr dağıtılmaktadır. Bu durumda, dağıtılan kâr payı aşağıya düşmektedir" (Albaraka Türk, 2013). Yani banka zarar dağıtımının olmamasını "iyi istihbarı bilgi" olarak açıklamaktadır.

Ancak Loghod, Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi'ne üye olan ülkelerde (Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) faaliyetlerini sürdüren katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların performanslarını karşılaştırmış ve aralarında anlamlı bir farklılık olmadığını tespit etmiştir. Buna karşın, katılım bankaların geleneksel bankalara göre kredi riskinin daha fazla olduğunu belirlemiştir (Loghod, 2010).

➤ **Katılım bankaları neden faize yakın kar payı dağıtır?**

Katılım bankalarının açıkladıkları kar payı oranlarının, yıllar itibariyle konvansiyonel bankaların verdikleri faiz oranlarıyla oldukça yakın olduğu bilinmekte ve bu durum ciddi bir eleştiri konusu olarak katılım bankalarının karşısına çıkmaktadır.

Katılım bankaları bunun en önemli nedeni olarak, konvansiyonel bankalarla aynı piyasada ve ekonomide olmayı göstermektedirler. Faiz ve kar oranlarının her ikisi de kullanılan fonlardan gelmektedir. Faiz ve kar oranlarını belirleyen piyasa olduğu için rekabet koşulları gereği oranlar birbirine yakın çıkmaktadır (TKBB, 2011). Reel ekonomik piyasada, kar oranlarını zorunlu olarak ekonominin kendisi belirlemektedir. Bu durumda piyasanın belirlediği normal kazanç seyrinin dışına çıkılması iktisaden mümkün değildir (Albaraka Türk, 2013).

Katılım bankalarının verdiği kar pay oranı konvansiyonel bankalardan yüksek olursa, fon kullanacak kişi katılım bankasıyla çalışmayı reddedecek, dolayısıyla da toplanan fonlar atılacaktır. Tersine bir durumda da katılım bankaları oranlar düşük olduğundan dolayı zarar edebilecektir (Bank Asya, 2013). Rekabet koşulları gereği faiz ve kar payı oranları birbirine çok yakın düşmektedir.

Buradaki temel ayrım, konvansiyonel bankalar paranın yatırılması aşamasında faiz oranlarını belirlerken, katılım bankaları geçerli kar marjları üzerinden parayı değerlendirip, kazandığını paylaşmasıdır

Malezya'da 2006-2010 yılları arasındaki veriler kullanılarak konvansiyonel bankalar ile katılım bankalarının karlılık ve risk oranları karşılaştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda İslami bankaların geleneksel bankalardan riskliliğinin daha az ve karlılığının daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Ryu-Kyeong Pyo-Piao, Shu Zhen ve Doowoo Nam, 2012). Bu sonuca ulaşan birçok çalışma (Siraj ve Pillai 2012, Usman ve Khan 2012 vb.), katılım bankalarının kar payı dağıtımında faiz oranlarının çok üzerine çıkmamaya özen gösterdiği şekline yorumlanabilir.

Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri

a) Cari Hesaplar

Belirli bir vadeye bağılı olmadan Türk Lirası döviz cinsinden açılabilen ve herhangi bir kar payı getirisi olmayan hesap türüdür.

b) Katılma Hesapları

En fazla beş yıl vade ile açılan bu hesapta biriken fonlar katılım bankası tarafından işletilir ve bu fon kullanımı sonucunda kâr elde edilmişse bunun %80'i tasarruf sahiplerine dağıtılır.

Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

➤ **Murabaha (Muamele-i Şer'iyeye²)**

Bir adı da Muamele-i Şer'iyeye olan Murabaha; bir malın alış fiyatı veya maliyeti üzerine belirli oranda bir kar eklenerek ve müşteriye maliyet konusunda bilgi verilen bir satış türüdür. Modern anlamda uygulanan murabaha ise müşterinin talep ettiği bir malın faizsiz çalışan bir banka tarafından peşin alınıp, malın alınmasını isteyen müşteriye, anlaşılan oranda bir kar ilavesiyle vadeli olarak satılmasıdır (Bulut ve Er, 2012).

Türkiye uygulamasında adı kurumsal işletmelerde "Üretim Desteği", bireysel işletmelerde ise "Bireysel Finansman Desteği" olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de ve tüm dünyada faizsiz bankaların işlem hacminin %90'ını aşan bir hacme sahiptir (Durmuş, 2011).

Murabahanın caizliği konusunda önemli çekişmeler ve tartışmalar mevcuttur. Örneğin, müşteri ile banka arasında yapılan "*çerçeve sözleşme*" malın eksik ya da kusurlu çıkması durumunda veya satıcı tarafından malın alıcıya teslim edilmemesi halinde bankanın herhangi bir sorumluluğunun bulunmadığını belirten maddelerin varlığı ciddi tenkitlere neden olmuştur. Diğer yandan, murabahaya konu olan malın henüz banka tarafından satın alınmadan önce müşteri ile yapılacak "vadeleşme" ilişkisi, "yanında olmayan şeyi satma" gibi yasakların ihlal edildiği yönünde bazı eleştirilere maruz kalmıştır (Durmuş, 2011).

Osmanlılarda murabaha (muamele-i şer'iyeye) göstermelik satış işlemi olarak kullanıldığı için faizin hileli yollarından biri olarak kabul edilmiştir. Murabaha kelimesi Osmanlı Devleti'nde zamanla faizcilik ve tefecilik anlamında kullanılmıştır (Bayındır, 2007). Kimi alimler ise murabahayı iyne³ satışa benzetmiştir. İyne satış ise bir faiz hilesidir (Aktepe, 2012).

Beşir GÖZÜBENLİ'ye göre bugün katılım bankaları tarafından uygulanan murabahanın klasik murabaha ile hiçbir ilgisi yoktur. Gözübenli, modern anlamda murabahayı hile-i şer'iyeye⁴ çeşitlerinin genel ismi olarak görmektedir (Gözübenli, 2011). Konvansiyonel bankalar, katılım bankalarının aksine parayı doğrudan ihtiyaç sahibine verir. İhtiyaç sahibi, bankadan –anlaşılan faiz üzerinden- parayı aldıktan sonra üçüncü kişi ile anlaşarak mal alımını gerçekleştirir. Yani aradaki fark paranın kime verildiği ve malın kimden alındığıdır.

Tüm olumsuz görüşlere rağmen murabaha dünyadaki katılım bankalarının %54,42 yüzdeline dilim ile en çok başvurdukları fon kullandırma yöntemi olarak dikkat çekmektedir (Polat, 2012).

➤ **Müşareke/Muşaraka (Kar - Zarar Paylaşımı)**

İştirak etmek anlamına gelen müşareke, bir işletmenin sermayesine katılma yani o şirketin ortağı olma anlamına gelmektedir (Bulut ve Er, 2012). Müşarekede taraflar az ya da çok sermaye

² Muamele-i Şer'iyeye: Kredi verirken haram olan faizden kurtulmak için tahakkuk edecek fazlalığın satım akdinden kaynaklanmış olmasını sağlamak amacıyla yapılan işleme denir. En yaygın kullanılan iki şekli şöyledir. Birincisinde, borç almak isteyen kişi bir malını borç veren kişiye peşin satar (100TL), mal ve bedel teslim edildikten sonra satıcı aynı malı bir yıl vadeyle geri satın alır (115TL). Böylece borç almak isteyen kişi 100TL almış ve karşılığına bir yıl vadeyle 115TL borçlanmış olur. Yaygın olarak kullanılan bir diğer yöntemde, borç almak isteyen kişi, bir yıl sonra geri vermek üzere borç veren kişiye 100TL borçlanır. Bunun yanında borç veren kişinin bir malını 100TL'ye yine bir yıl vadeli satın alır. Borç alan bu malı üçüncü bir şahsa hibe eder. Üçüncü şahıs da kendine hibe edilen malı ilk sahibine hibe eder ve bu sayede borç veren kişi malına kavuşmuş olur. Borç alan kişi de bir yıl vadeli olarak 110TL borçlanmış olur.

³ İyne Satış: Hali hazırda malik olmadıkları mallar, kendilerinden talep edildiği anda, tüccardan malı peşin alıp, talep edenlere vadeli olarak satanların yaptığı muamelenin adıdır.

⁴ Hile-i şer'iyeye: Kelime anlamı itibarıyla "meşru çare, hukukî çözüm yolu" demektir. Aynı anlamda, mahreç ve hile kelimesinin çoğulu olan hiyel de kullanılmaktadır. Dinî bir kavram olarak, yasaklanmış bir sonucu elde etmek amacıyla, şekil bakımından kurallara uygun bir işlemi vasıta etmek; fiil ve işlemleri dış görünüş ve şekil itibarıyla kurallara uygun hale getirmek şeklinde tanımlanabilir. Dinî ve hukukî kurallar, toplumsal hayatı düzenlemek amacıyla, bireylerin davranış ve hareketlerine birtakım kısıtlamalar getirmiş; bazı yükümlülükler koymuştur. Ancak fert çeşitli düşüncelerle bu hükümlerden kaçmak isteyebilir. Bu ihlalin doğrudan meydana gelmesi dinî ve kanunî müeyyideyi gerektirdiğinden, fert hem isteğine ulaşmak ve hem de müeyyideye çarptırılmamak için kanuna karşı hileyi çıkar yol olarak görür. Kurallara karşı hile, genel olarak meşru vasıtaları kullanarak gayrimeşru sonuçlara ulaşmak ve meşru vasıtalarla meşru sonuçlara ulaşmak şeklinde olabilir. Hanefilere göre, bir hakkı veya dinî bir hükmü iptal etmeyen, meşru yollarla meşru neticelere ve helallere ulaşırken, günaha düşmekten kurtaran hileler caiz kabul edilmiştir. Meselâ, "şunu yaparsam eşim üç talakla boş olsun" diye yemin eden bir kişinin yemin ettiği bu şeyi yapması zaruri olursa, bir talakla eşini boşayıp bu eylemi yaptıktan sonra tekrar eşine dönmesi böyle bir hiledir. Üç talakla boşanması halinde tekrar geri dönmesi mümkün olmadığından, bir talakla boşanmak suretiyle iki hakkını muhafaza etmek amacıyla yapılan bu hile caizdir. Zira, yapılan bu hilede hem ulaşılan sonuç, hem de vasıta helaldir. Ancak meşru vasıtalar kullanılarak gayrimeşru neticelere ulaşma kastıyla yapılan hile caiz değildir.

koyarlar ve ortaya çıkacak muhtemel karın hangi orana göre paylaşılacağı da sözleşmede belirtilir⁵. Önceden bir tutar üzerinde anlaşmak müşarekeyi geçersiz kılar. Örneğin bir ortağın önceden 10TL kar payı alacağı üzerinde yapılacak bir anlaşma müşarekeyi geçersiz kılacaktır (Bayındır, 2007).

Müşareke hem sermaye, hem de emeğin aktif olarak ortaya konduğu tam anlamıyla bir ortaklıktır. Bu yöntemde tüm taraflar az ya da çok sermaye ortaya koydukları için yönetime katılır ve zarar sermaye oranında karşılanır. Ayrıca bu yöntemde mevcut aktifler ortaklığın varlığı kabul edildiğinden, ortada bir kar olmadığı durumlarda bile aktiflerin değer kazanmasından dolayı tüm ortaklar kazanç sağlamış olurlar (Bulut ve Er, 2012).

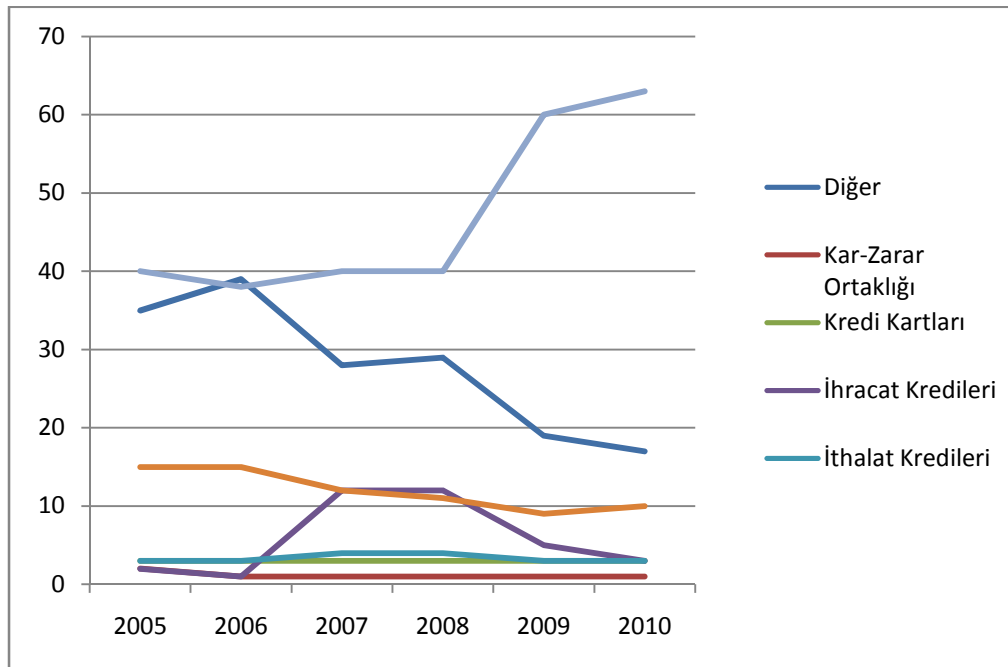
➤ **Mudaraba/Mudarebe (Kar Paylaşımı)**

Mudaraba bir emek sermaye ortaklığıdır. Müşarekeden temel farkı da buradadır. Mudarabada kar, ortakların aralarında belirlenecek olan orana göre dağıtılırken zararın tamamı sermaye sahibine (Rabb-ul mal) -burada sermaye sahibi katılım bankaları olmaktadır- aittir. Zarar durumunda emek sahibinin de emeği boşa gitmiş olur (Döndüren, 2011).

Mudarabada yatırımcının yönetime katılma hakkı yoktur. İşin yürütülmesinden mudarib (emek sahibi ya da girişimci) sorumludur. Mudaraba yönteminde tüm aktifler yatırımcının (Rabb-ul Mal) varlığı kabul edilir. Mudarib aktiflerin karlı bir şekilde satılması durumunda karın paylaşımına katılmaktadır. Karın ortaya çıkmadığı durumlarda aktifler değer kazansa bile bu durum mudaribe bir kar sağlamaz (Bulut ve Er, 2012).

Mudaraba yönteminde sermayedar izin vermedikçe mudarib sermayeyi bir başkasına aktaramaz, ödünç veremez, borçlanamaz ve bağışlayamaz (Tabakoğlu, 2011).

İslam ekonomisi bir öz kaynak ekonomisidir. Bu sebeple İslami finans kurumları (katılım Bankaları) girişimcilere öz kaynak sağlayarak ortaklık kurma yöntemleri olan müşareke ve mudarabayı daha fazla teşvik etmelidirler. Ancak fon kullanan kişi ya da kurumların işinin uzmanı olmaması ya da fon kullandığı alanda yeterli deneyime sahip olmamaları kaybetme risklerini arttırır. Fon kullanımından doğan zararların da ekseriyetle büyük kısmı katılım bankaları tarafından karşılandığı için bu yöntemler fazla kullanılmamaktadır.

Şekil 3. Katılım Bankaları Tarafından Kullanılan Fonların Yapısı

Kaynak: TKBB, Katılım Bankaları, 2010.

⁵ Karın dağıtımı konusunda mezhep imamaları arasında bazı ihtilaflar vardır. Hanefi ve Hambeli imamalarına göre şart koşma hürriyeti gereği kişiler ortaklık paylarına oranla, daha fazla kar payı alabilirler. Şafi ve Maliki imamalarına göre ise, kişiler ortaklık payı oranınca kardan pay alabilirler.

Tablo 1'de X eksenini toplanan fonların kullanım yüzdelerini, Y eksenini ise yılları göstermektedir. Örneğin 2008 yılında toplanan fonların %40'lık bölümü işletme kredisi, %11'i tüketici kredisi, %12'si ise ihracat kredisi olarak kullanılmıştır. Ancak, katılım bankalarının asıl kuruluş gayesi olan Kar-Zarar Ortaklığı için kullanılan fonların oranı ise %1'i geçememiştir.

➤ **Leasing/Finansal Kiralama (İcare)**

Müşterinin ihtiyaç duyduğu menkul veya gayrimenkul banka tarafından satın alınarak müşteriye kiralanır ve sözleşmede aksine hüküm yoksa müşteri kira müddeti sonunda malın sahibi olur. Kiralama daha çok orta ve uzun vadeli bir finansman türü olup sanayici KOBİ'lerin makine, tezgah ve ekipman gibi, murabaha finansmanına nazaran daha yüksek tutarlı ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılır (Yılmaz, 2010).

Leasing işlemi iki şekilde yapılabilir. İlki faaliyet kiralamasıdır. Bu yöntemde yatırım konusu varlığın belirli bir dönem için sadece kullanım hakkını elde etmek amacıyla kiralanması söz konusudur.

Diğer yöntem olan finansal kiralama ise "kiralayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü kişiden satın aldığı veya başka suretle temin ettiği bir malın zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere ve belli bir süre feshedilmemek şartı ile kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören bir sözleşmedir" (Finansal Kiralama Kanunu, 2013).

Leasing işlemi fıkhi açıdan tartışmalara konu olmuştur. Bazı İslam hukukçuları leasingin "bir akitte iki akit" ve "şartlı satım" yasakları kapsamına girdiğini iddia ederek caiz olmadığını savunmuşlardır (Aktan, 1996). Ancak 1996 yılında Konya'da yapılan "İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri" isimli uluslararası kongrede, Leasing konusu gündeme alınmış ve caiz olduğu hükmüne varılmıştır (Karaman, 2013).

Abdülaziz BAYINDIR (2007) ise bu işlem için: "vadeli satıştan başka bir şey değildir. Bu sebeple ilişkiler vadeli satışa göre düzenlenmelidir" şeklinde görüş belirtmiştir (s. 266). Benzer bir görüş Orhan ÇEKER tarafından beyan edilmiştir. ÇEKER'e göre (2011): "Leasingin caiz olmayacak bir tarafı yoktur. Leasing doğrudan doğruya taksitli satış olduğundan caizdir" (s. 259).

Leasing uygulaması, konvansiyonel bankaların da sıklıkla başvurdukları fon kullandırma yöntemlerinden biridir.

➤ **Selem/Salam Satış Yöntemi**

Selem, veresiyeli malı peşin satın almaktır. Ticarete konu olan malın fiyatı peşin ödenirken mal satıcıdan taksit taksit alınır. Genelde tarımsal ürünlerin finansmanında bu yöntem kullanılır.

Selemde tartışmaya konu olabilecek temel mesele alımı gerçekleşmeyen malın satılıp satılamayacağı sorunudur. Satıcı henüz sahibi olmadığı bir malın satışını gerçekleştirerek ücreti peşin almaktadır. Hadis mecmualarında, mevcut olmayan şeylerin satışını yasaklayan, kişinin yanında olmayan bir şeyin satışını yasaklayan⁶ hadislerin varlığı ilk bakışta selem satışın hadislerle çeliştiği fikrini ortaya çıkarmaktadır.

Ancak Beşir GÖZÜBENLİ'ye göre ortada bir tezat yoktur. GÖZÜBENLİ'ye göre tezat görüntüsünün sebebi, selem sözleşmesinin normal bir satım akdi gibi düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Ona göre ikisi farklı hükümlere tabi tutulmalıdır. Selemde maksat normal satıştaki gibi mal satmak değil, sıcak para elde etmektir. Ancak, tamamen faizsiz bir finansman yöntemi olan selem fukaha tarafından satım akdi kapsamına alınınca, bu işlemin faize alternatif olan yüzü adeta perdelenmiştir (Gözübenli, 2011).

Orhan ÇEKER'e göre selem satışta müşteriye teslimi garanti edilen mal hükmen mevcut sayılmalıdır. ÇEKER bu görüşünü Hanefi imamlarına ve İbn-i Teymiye'ye dayandırır. Görüşe göre gayr-i menkul mallar daha ele geçmeden başkasına satılabilmektedir. Bunun sebebi de bu malların ilke olarak "helak olmaktan beri" oluşlarıdır. Selemde de bu anlayışla mevcut bir malın satışı olduğu ifade edilmektedir. ÇEKER'e göre; eğer selem satışta malı teslim etmekle sorumlu olan taraf malın teslimini gerçekleştirmediğinden dolayı borcunu başka bir mala çevirirse selem gerçekleşmez. Çünkü, fıkha göre bir mal sahiplenilmeden başka bir malla takası caiz değildir (Çeker, 2011).

İslami bankalar iki farklı selem sözleşmesi ile birinde mal satın alan konumundayken, diğer selem sözleşmesinde komisyon koyarak malı tekrar müşterisine satabilir. Ayrıca, banka isterse malı

⁶ Hâkim İbnu Hizam anlatıyor: "Ey Allah'ın resulü dedim, bana gelip bir şeyler almak isteyenler oluyor. Hâlbuki istenen şey bende yoktur. Bu durumda bilahare çarşıdan satın alarak teslim etmek üzere istenen şeyi satayım mı?", "Hayır dedi, yanında mevcut olmayan şeyi satma." Tirmizi, Büyü 19, (1232), İbn-i Mace, Ticaret 20, (2187).

selem sözleşmesi ile alıp, murabaha (veya başka yöntem) sözleşmesi ile taksitli olarak da satabilir (Altaş, 2008).

➤ **İstisna Yöntemi**

İstisna, genelde inşaat sektöründe gerçekleştirilecek projelerde iki taraf arasında yapılan iş sözleşmesidir. İstisnada bir taraf proje için gerekli ürünleri alırken, diğer taraf üretimi yapar. İslami bankalar büyük altyapı projelerini finanse etmek için son dönemlerde bu yönteme başvurmuşlardır.

İslami bankalar salam yönteminde olduğu gibi, projelerde iki farklı istisna sözleşmesiyle tarafları birleştirebilir. İlk sözleşmede banka, ürünleri satın alan tarafla ödeme koşullarını belirten bir anlaşma yapar. İkincisinde ise banka, ürünlerin tedarikçisiyle sözleşme yapar. Banka genellikle ürünleri peşin öder, üzerine kâr payı koyarak ürünü alan tarafa taksitle satar.

Bu işlemlerde söz konusu istisna akitlerinin kesinlikle birbirinden bağımsız olması gereklidir. Ayrıca banka, üretici sıfatıyla yaptığı istisna akdinde malı müşterisine teslim etmeden önce malik olma sıfatının gerektirdiği bakım ve sigorta gibi masrafları mutlaka üstlenmelidir. Bu masraflar ikinci akitteki müşteriye yüklenmemelidir (Durmuş, 2011).

➤ **Sukuk (Gelir Ortaklığı Senedi)**

Sukuk, ayn (mal), menfaat, hizmet, belirli bir proje veya yatırımın varlıkları üzerinde eşit değerdeki hisseleri temsil eden vesikalar olarak tanımlanmıştır. Sukuk bir menkul kıymetleştirme olarak değerlendirilmektedir. Ancak katılım bankalarının uyguladığı sukuk -yani faizsiz menkul kıymetleştirme- ile konvansiyonel sistemdeki menkul kıymetleştirme arasında bazı temel farklar vardır (Durmuş, 2011);

- Konvansiyonel sistemde menkul kıymetleştirmeye esas olan varlık "alacak" ya da "faiz"ken sukukta ise mevcut bir varlık, menfaat ya da ortaklık hissesidir.
- Faizli uygulamada ihrac eden açısından alacağın tahsili riski yokken, faizsiz sistemde ticaret veya ortaklık riski bulunmaktadır.
- Faizli uygulamada tüm menkul kıymetleştirme türlerinin ikinci el tedavülü varken, faizsiz sistemde selem, istisna ve murabahaya dayalı sukuk için ikinci el söz konusu değildir.

Sukuk dünyada ilk olarak Malezya tarafından 2002 yılında çıkarılmıştır. Türkiye'de ise ilk sukuk çıkaran banka 2010 yılında 100 milyon dolarlık 3 yıl vadeli sukuk ihracıyla Kuveyt Türk Katılım Bankası olmuştur ve çıkarılan bu sukuklar Londra borsasında işlem görmüştür. 2011 yılında dünyadaki sukuk ihracı 150 milyar dolara ulaşmıştır (Uyan, 2011).

➤ **Factoring**

Factoring her türlü hizmet ve mal satışlarından doğan, fatura veya fatura yerine geçen belgelere dayalı, vadeli alacakların factoring şirketine temlik edilmesi karşılığında finansman ve tahsilât hizmetlerinin sunulmasıdır. Bu anlamda Factoring, vadeli satış yapan firmaların, bu satışlardan doğan alacak haklarının factoring şirketleri tarafından satın alınması esasına dayanan bir finansman yöntemidir (Yaşar Factoring, 2013).

Factoringde bir hizmet bedeli bir de iskonto bedeli olmak üzere iki tür ödeme söz konusudur. Hizmet bedeli, factor tarafından işletme adına yapılan piyasa araştırması, istihbarat, muhasebe vb. hizmetlerin karşılığı olarak alınırken, iskonto bedeli ise müşteriye vadeden önce yapılan ödemenin - bu bir senet kırdırma işlemidir ve faizdir - faizi olarak alınmaktadır (Durmuş, 2011). Bu uygulama konvansiyonel bankalarda görülmektedir. Konvansiyonel bankalar vadeden önce yapılan ödemenden dolayı müşteriden bir iskonto bedeli alırlar. Ancak bu durum katılım bankaları için uygun bir kazanç yöntemi olarak kabul edilemez.

Factoring şirketi, alacağı tahsil işini üstlenirse bundan dolayı bir komisyon alabilir. Ancak, alacağı satın alması durumunda elde ettiği gelir faiz olacaktır. Bayındır'a göre 1 ay sonra tahsil etmesi gereken 100TL'lik bir borç senedinin 95TL'ye satın alınması, 1 ay sonra alınması gereken 100TL'ye karşılık 95TL ödünç verilmesi anlamına gelir ki, bu da faiz olur (Bayındır, 2007).

➤ **Risk sermayesi (Venture Capital) Ortaklığı**

Risk sermayesi, SPK tarafından "dinamik, yaratıcı ancak finansal gücü yeterli olmayan girişimcilerin yatırım fikirlerini gerçekleştirmeye olanak tanıyan bir yatırım finansmanı biçimi" olarak tanımlanmaktadır. Finansman ihtiyacı herhangi bir ürünün araştırma geliştirme aşamasından pazarlama aşamasına kadar olan tüm süreç boyunca ortaya çıkabilir.

"Başka bir ifadeyle risk sermayesi, yenilikçi, üretken, yüksek büyüme potansiyeline sahip ama yatırım ve büyümenin gerçekleştirilmesi için gerekli finansal kaynakların temininde sıkıntı çeken

vizyon sahibi girişimcilerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak kurumsal yatırımcılar tarafından yapılan yatırımlardır" (Girişim ve Risk Sermayesi, 2013).

Bütün gelişmiş ülkelerde uzun zaman başar ile uygulanan risk sermayesi, dinamik, yaratıcı ve yenilikçi, finansman gücü yeterli olmayan her aşamadaki girişimcilerin yatırım fikirlerini gerçekleştirmelerine olanak sağlayan, gerektiğinde işletme ve yönetim desteği de veren, hisse karşılığı sermaye aktarım da sağlayan çağdaş bir finansal yöntemdir. Temel özellikleri arasında, bankalar tarafından desteklenmeyen girişimcilerin desteklenmesi, yatırımların hisse senedi karşılığında yapılması , uzun vadeli olması ve şirketin belli bir gelişme düzeyine gelmesinden sonra hisselerin satılması sayılabilir (Kuğu, 2004).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere risk sermayesi hem bir yatırım hem de bir finansman aracı olarak kullanılmaktadır. Risk sermayesi ile yüksek riskli yatırımlara girilebilirken, aynı zamanda sermayedar (katılım bankası) büyümeye istekli ve yaratıcı yatırımcıları destekleyerek büyük kazançlar ele edebilmektedir (Bulut ve Er, 2012).

Risk sermayesi finansmanında yatırım süreci üç temel aşamadan meydana gelir. Birinci aşama, fon toplama aşamasıdır. Sermeye şirketleri yatırım için gerekli fonları topladıktan sonra ikinci aşama olan yatırım aşamasına geçilir. Risk sermayesinin en karmaşık ve uzun aşamasıdır. Bu aşamada yaratıcı fikirleri olan girişimcilerin talepleri alınır ve ön elemenden geçirilerek bir kısmı elenir. Bir sonraki elemelerde daha detaya inilerek en gerçekçi ve karlı ortaklık seçilmeye çalışılır. Bu aşamada yapılacak yanlış bir seçim fonların geriye dönmemesi demek olacaktır. Son aşama ise yatırımdan çıkış aşamasıdır. Bu aşamada sermaye şirketi artık şirketin elinde bulundurduğu hisseleri nakde çevirip ortaklıktan çekilmek ister. Çekilmek için en uygun zaman beklenmeli ve hisse senetlerinin piyasada oluşan en yüksek fiyattan satılması sağlanmalıdır.

Bulut ve Er, Mudaraba-Risk Sermayesi ortaklığı konu alan araştırmasıyla Türkiye Katılım Bankaları Birliği tarafından düzenlenen yarışmada birincilik elde etmişlerdir. Onlara göre risk sermayesi ile mudaraba arasında bazı benzerlikler mevcuttur. Bu benzerliklere örnek olarak, finansmanın öz sermaye niteliğinde olması, zarara haline geri ödeme şartının ya da zorunluluğunun olmaması, teminat istenmemesi, karın oran olarak paylaşılması ve zararın sermayedar tarafından karşılanması gösterilebilir (Bulut ve Er, 2009).

Faizsiz bankaların esas kuruluş gayeleri ortaklık yöntemi ile finansman sağlamaktır. Risk Sermayesi bu gayeye hizmet etmek açısından önemli bir araç olarak görülmektedir. Tabakoğlu'na göre faizi asgariye indirmenin yolu öz sermayeye dayalı bir ekonominin kurulmasından ve kredilerin azaltılmasından geçmektedir. Aksi takdirde uygulanan yöntem faizsiz ve zekâtlı kapitalizmden başka bir şey olmayacaktır. Kapitalist yöntemlerle çalışan bir katılım bankasının, konvansiyonel bankalardan tek farkı da personeline başörtüsü yasağı uygulamaları olacaktır (Tabakoğlu, 2011).

Sonuç

Tüm dünyada en etkili fon toplama ve kullandırma yöntemlerinden biri olarak uygulanan faiz, Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkeler- İslam'da yasaklanmasına rağmen- tarafından alternatifsiz bir şekilde kullanılmıştır. Eflatun ve Aristo'dan beri büyük düşünürlerin şiddetle reddettikleri faizin dini temelleri Yahudilikle atılmıştır. Tevrat'ta Yahudi olmayanlardan alınan faizin helal olarak kabul edilmesi Yahudilerin tüm iktisadi işlerinde, daha fazla kar elde etmek amacıyla faizi kullanmalarına neden olmuştur.

Büyük Yahudi göçleriyle Avrupa ve Amerika'da artan zengin Yahudi nüfusu ekonominin de şekillenmesinde rol oynamışlardır. Zamanla faiz, kiliseler tarafından yasaklanmasına karşın, tüm Avrupa'da kabul edilen ve uygulanan bir yöntem haline almıştır. Yahudilerin faizle zenginleşmesi Hıristiyanları şer'i bir çözüm yolu bulmaya itmiş ve bu çözüme Protestanlıkla birlikte ulaşmışlardır. Artık Protestanlar için de faiz helal bir yol olarak açılmıştır.

İslam'da ise faiz yasağı çok nettir. Bakara Suresi 275'te alış-veriş ve faizin farklı şeyler olduğu vurgulanmış ve faiz kesin bir dille yasaklanmıştır. Ancak uzun süre batılı ülkelerin etkisinde ekonomik sistemlerini oluşturan Müslümanlar, faizli sistemi koşulsuz kabul etmişler ve kullanmışlardır. Yüz yıllar boyunca finansal entelektüel yetiştiremeyen ve ekonomilerini geliştiremeyen Müslümanlar, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren alternatif bir bankacılık sistemi kurmak adına önemli adımlar atmışlardır. Prof. Neccâr'ın, 1963-66 yılları arasında Mısır'ın bir bölgesinde kurup denediği faizsiz banka modeli ilk alternatif deneme olarak karşımıza çıkmaktadır. 1974 yılında Cidde'de kurulup, 1975 yılında faaliyete geçen ve halen faaliyetini devam ettiren İslâm Kalkınma Bankası; yaşayan faizsiz bankaların ilkidir.

İslami bankacılık ya da Faizsiz Bankacılık olarak adlandırılan bu sistemin kuruluş gayesi, faizden uzak, İslam'ın temel iktisadi kurallarına uygun bir sistemi ortaya koymaktır. “Allah faizi mahveder, sadakayı bereketlendirir” (Bakara/276) düsturunca faizsiz, ortaklığın esas alındığı ve bu sayede mülkiyetin tabana yayıldığı bir ekonominin oluşmasına yardımcı olma gayesiyle kurulan katılım bankaları, zamanla kuruluş gayelerini “maksimum kar” olarak reforma etmişlerdir.

İslam'ın istediği ekonomik anlayış öz sermayeye dayalıdır. Kredi taleplerinin düşük kaldığı, buna karşı ortaklıkların artarak yatırma dönüştüğü bir ekonomi... Katılım bankalarının kurulma gayesi de bu ihtiyacın karşılanmasını sağlamaktır. Bunu da Müşareke, Mudaraba ve Risk sermayesi gibi ortaklıklarla yapmak suretiyle faize bulaşmadan insanların ihtiyaçlarına cevap vermek amaçlanmıştır. Finansal durumu kötü olan ve sıcak paraya acil ihtiyacı olanlar içinse Selem türü finansman teknikleri devreye sokulacaktı. Ancak, bir alternatif olarak ortaya atılan ve Osmanlı Devleti'nde Muamele-i Şer'iyye olarak isimlendirilen Murabaha, zamanla "boynuz kulağı geçer" düsturunca en çok kullanılan yöntem haline aldı. Peşin al - vadeli sat prensibiyle işleyen bu yöntemin faizden çok da farklı olmadığını söyleyen âlimlerin olduğunu Murabaha başlığı altında açıklamıştık. Murabahanın konvansiyonel bankaların uyguladığı normal faizden tek farkı, birinde (konvansiyonel bankalarda) para müşteriye verilirken diğerinde (katılım bankalarında) para mal sahibine verilmektedir. Buna karşın ikisinde de çok benzer olan şey ise, ihtiyaç sahibinin durumundan faydalanarak, verdikleri paranın üzerine ek bir masraf yükleyerek verdiklerinden fazlasını almalarıdır.

Karı en üst seviyeye çıkarma gayesini benimseyen katılım bankaları, ittifakla helal olduğu söylenen yöntemleri en düşük seviyede uygularken, ihtilafı çok olan yöntemleri benimsemişlerdir. Şekil 3'te görüldüğü gibi, Kar-Zarar ortaklığına bağlı fon kullanımı %2'nin üzerine çıkamamıştır.

Katılım bankalarının yaptıkları şeyin "kitaba uymak mı?" yoksa "kitabına uydurmak mı?" olduğu sorusuna bu noktada verilebilecek cevap; yapılan uygulamaların büyük çoğunluğu murabahadır ve bunun bir "kitabına uydurma" işi olduğu bizce açıktır. Tabakoğlu'nun söylediği gibi bu yapılan uygulamalarla faizsiz bankaların konvansiyonel bankalardan tek farkı, başörtülü kadınları çalıştırmalarıdır. Kapitalist sisteme hizmet eden uygulamalarıyla bu bankaların diğerlerinden pek de farkı yoktur denilebilir. İsmail ÖZSOY ve arkadaşlarının Katılım bankalarının tercih edilme sebeplerini araştırdıkları bir çalışmada, dini/çevresel motivasyonlar dördüncü önemli tercih sebebi olarak belirlenmiştir. Birinci ve en önemli faktörse Hizmet/ürün kalitesi olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlar, katılım bankalarının ileride takip edecekleri politikaların daha fazla konvansiyonel bankacılığa yakın olacağı yönünde bir fikir verebilir (Özsoy, Görmez ve Mekik, 2013).

Katılım bankalarının derdi "kitaba uymak" ise eğer, ortaklık yöntemlerinin mutlaka yaygınlaştırılması gerekir. Amaç ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını İslami yollarla karşılamak suretiyle kar elde etmek olmalıdır. Bu sayede katılım bankaları kuruluşlarının gayesi olan ve İslam'ın da istediği, mülkiyeti tabana yayma görevlerini yerine getirmiş olacaklardır.

Kaynakça

- Aktan, H. (1996). Ticaret Hukukunun Yeni Bazı Problemleri Üzerine İslam Hukuku Açısından Bir Değerlendirme. *1. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*, Konya.
- Aktepe, İ. E. (2012). İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık. İstanbul:Erkam Matbaası.
- Akyüz, O. (2011). Sabahattin Zaim İslam ve Ekonomi Sempozyumu 4. Tebliğler Kitabı içinde, İKDER (Ed.), Faizsiz Bankacılık ve Günümüz Uygulamaları (s. 34). İstanbul.
- Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş. (2013), Katılım Bankacılığı Sistemi Nedir?,http://www.albarakaturk.com.tr/images/PartDocuments/Katilim_Bankaciligi_Sistemi_Nedir_.pdf, (19.10.2013).
- Altaş, G. (2008). İslami Finans sistemi. *Sermaye Piyasasında Gündem Dergisi*, 69, 21.
- Aristoteles, (Çev.: Mete Tuncay) (2002). Politika. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ayengin, T. (2005). Çalışmanın Dini Temelleri: Kalvinizm ve İslam Örneği. *İslami Araştırmalar Dergisi*, 18, 4, 464.
- Bankacılığın Gelişimi - Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi, <http://www.nuveforum.net/1716-genel-kultur-b/63953-bankaciligin-gelisimi-turkiye-bankaciligin-gelisimi/>, (20.03.2013).
- Bayındır, A. (2007). Ticaret ve Faiz, Süleymaniye. İstanbul: Vakfı Yayınları.
- Bulut, H. İ. ve Er, B. (2012). Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi.No: 3. İstanbul: TKBB Yayınları.
- Bulut, H. İ. ve Er B. (2009). Katılım Bankacılığında İki Yeni Finansal Teknik Önerisi: Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları ve Mudaraba-Risk Sermayesi Yatırım Fonları, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, İstanbul.
- Çeker, O. (2011) Kredi Kaynaklarıyla İlgili Mülahazalarım. Ensar Neşriyat (Ed.), İslami İlimlerde Metodoloji - II İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri, (s.259). İstanbul.
- Döndüren, H. (2011). Faiz Yasağı ve Finansman Sağlama Yöntemleri. Ensar Neşriyat (Ed.), İslami İlimlerde Metodoloji - II İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri, (s. 247). İstanbul.
- Durmuş, A. (2011). İslam Hukuku Açısından Günümüz Kredi ve Finansman Yöntemleri. Ensar Neşriyat (Ed.), İslami İlimlerde Metodoloji - II İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri, (s. 97-99). İstanbul.
- Dusuki, A. W. (2011). Malezya'da Faizsiz Finansın Gelişimi. İKDER (Ed.), Sabahattin Zaim İslam ve Ekonomi Sempozyumu 4 Faizsiz Bankacılık ve Günümüz Uygulamaları Tebliğler Kitabı, (s. 103). İstanbul.
- Erol, H. M. (2006). *Dünyada ve Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Türkiye'de Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üni. SBE, İstanbul.
- Eskicioğlu, O. İslam Ekonomisinde Gelir Dağılımı, Ücret, Kar ve Faiz, <http://www.enfal.de/oe147.htm>, (19.03.2013)
- Geçit, M. S. (2009). Ekonomi ve İnanç. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Gözübenli, B. (2011). Faizsiz Finansman Teknikleri Hakkında Bazı Mülahazalar. Ensar Neşriyat (Ed.), İslami İlimlerde Metodoloji - II İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri, (s. 191). İstanbul.
- Karakuş, A. (2010). *İslam Hukuku Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Modern Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üni. Kahramanmaraş.
- Kuğu, T. D. (2004). Finansman Yönetimi Olarak Risk Sermayesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 11, 2, 141.
- Loghod, H. Abu (2010). "Do Islamic Banks Perform Better than Conventional Banks? Evidence from Gulf Cooperation Council countries", *Working Paper Series*, <http://www.arab-api.org/jodep/products/delivery/wps1011.pdf>.
- Özsoy, İ., Görmez B., ve Mekik S. (2013). Türkiye'de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20, 1, 187-206.
- Polat, A. (2012). Katılım Bankacılığı: Dünya Uygulamalarına İlişkin Sorunlar - Fırsatlar; Türkiye İçin Projeksiyonlar. TKBB Yayınları (Ed.), Finansal Yenilik ve Açılımları İle Katılım Bankacılığı, (s. 84-95). İstanbul.

Ryu-K. P. - Piao, Zhen S.,- Nam D. (2012), "A Comparative Study between the Islamic and Conventional Banking Systems and Its Implications", *Scholarly Journal of Business Administration*, 2, 5, 48-54.

Seyrek, İ. ve Mızırak Z. (2009). Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı. *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, 22, 385.

Tabakoğlu, A. (2011). Para ve Finansman. Ensar Neşriyat (ed.), İslami İlimlerde Metodoloji - II İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri, (s. 142-164). İstanbul.

Torun, İ. (2002). Kapitalizmin Zorunlu Şartı "Protestan Ahlak". *C.Ü. İİBF Dergisi*, 3, 2, 91.

Türkiye Finansi (2013), Katılım Bankalarının Sürekli Kar Dağıtımlarındaki Faktörler Nelerdir?, http://www.turkiyefinans.com.tr/tr/hakkimizda/faizsiz_sistem_hakkinda.aspx, (01.11.2013).

Uyan, U. (2011). Katılım Bankacılığında Yeni Ürünler ve Uygulama Alanları. İKDER (Ed.), Sabahattin Zaim İslam ve Ekonomi Sempozyumu 4. Faizsiz Bankacılık ve Günümüz Uygulamaları Tebliğler Kitabı, (s. 81-83). İstanbul.

Yahşi, F. (2011). Türkiye'de Faizsiz Bankacılığın Tarihsel Gelişimi. İKDER (Ed.), Sabahattin Zaim İslam ve Ekonomi Sempozyumu 4 Faizsiz Bankacılık ve Günümüz Uygulamaları Tebliğler Kitabı, (s. 76). İstanbul.

Weber, M. (2011). Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhü. Çev. Emir Aktan, Ankara: Alter Yayıncılık.

Yılmaz, O.N. (2010). Faizsiz Bankacılık İlkeleri ve Katılım Bankacılığı. TKBB, İstanbul.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği, (2010). Katılım Bankacılığı Nedir? Nasıl Çalışır?. İstanbul: TKBB Yayınları.

Zerka, M. A. ve En-Neccar A. (2009). İslam Düşüncesinde Ekonomi Banka ve Sigorta. Çev. Hayrettin Karaman, İz Yayıncılık, <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/ekonomi/0026.htm>, Erişim:21.03.2013.

İnternet Kaynakları

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/720.html>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Banka>

http://www.bankasya.com.tr/hakkimizda/faizsiz_bankacilik_hakkinda.jsp#10

<http://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/472/Bankacilik-Kanunu.pdf>

http://www.bankasya.com.tr/hakkimizda/faizsiz_bankacilik_hakkinda.jsp#9

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51496f655ca922.55527744

<http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat2/0168.htm>

<http://www.yasarfactoring.com.tr/pages/Content.aspx?cid=45>

http://www.gmka.org.tr/uploads/downloads/dosya/girisim_ve_risk_sermayesi_bilgi_notu.pdf